

TRESTNÍ ODPOVĚDNOST PRÁVNICKÝCH OSOB A PRÁVA TŘETÍCH OSOB

JAN KOCINA

Právnická fakulta ZČU v Plzni, Česká republika

Abstrakt v rodném jazyce

Teorie trestního práva se bude muset při další diskusi, která se bude týkat trestní odpovědnosti právnických osob, vypořádat s celou řadou sporných otázek. Příspěvek na semináři se bude týkat jedné ze sporných problematik, a to je vztahu případné právní úpravy upravující trestní odpovědnost právnických osob k právům třetích osob, a to i s přihlédnutím k současné i v budoucnu předpokládané úpravě z oblasti soukromého práva. Při přijímání trestní odpovědnosti právnických osob bude nutné postupovat velmi obezřetně s přihlédnutím k zásadám chránící nabytá práva třetích osob.

Klíčová slova v rodném jazyce

Trestní odpovědnost právnických osob, sporná problematika, práva třetích osob.

Abstract

The theory of criminal law shall have to deal with quite a number of debatable questions within another debate regarding criminal liability of corporations. The report at the seminary will be concerned with one of the debatable questions, namely the relationship of possible legal regulations conditioning criminal liability of corporations to the rights of the third parties, even with regard to present as well as possible future regulation of the private law. It will be necessary to proceed very cautiously while establishing the criminal liability of corporations because of the principles protecting the rights gained by the third parties.

Key words

Criminal liability of corporations, debatable question, rights of the third parties.

1. TRESTNÍ ODPOVĚDNOST PRÁVNICKÝCH OSOB A PRÁVA TŘETÍCH OSOB

Je nepochybné, že trestní odpovědnost právnických osob je značně spornou otázkou trestněprávní teorie. Přesto je nutné se v českém trestním právu touto trestní odpovědností zabývat, když zavedení trestní odpovědnosti právnických osob je zdůvodňováno především nutností zajistit ochranu společnosti prostředky trestního práva před všemi nebezpečnými zásahy do života společnosti, byť by se jednalo o zásahy neúmyslné a byť by původcem byly subjekty kolektivní povahy¹.

S přihlédnutím k mezinárodním dokumentům a tendencím v kontinentální právní úpravě se předpokládá zavedení trestní odpovědnosti právnických osob jako výraz skutečnosti, že právní řád musí umožnit účinné sankcionování protiprávního jednání korporací, tedy subjektů, které ovlivňují a kontrolují většinu oblastí života společnosti².

¹ Jelínek, J., Trestní odpovědnost právnických osob, Linde Praha, 2007, s. 139.

² Důvodová zpráva k návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim k vládnímu návrhu zákona předložený Poslanecké sněmovně ze dne 21.7.2004, s. 3.

V současné době lze zcela nepochybně konstatovat, že česká legislativa bude problematiku trestní odpovědnosti právnických osob řešit bez ohledu na to, že Poslanecká sněmovna již v prvním čtení zamítla dne 2.11.2004 vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim³. Tendence upravit trestní odpovědnost právnických osob se bude nepochybně zvyšovat tím, že v České republice je v současné době nedostatečným způsobem upravena mimotrestními normami (zejména v oblasti správního práva) delikt ní odpovědnost právnických osob. Trestněprávní úprava delikt ní odpovědnosti právnických osob se zdá být z celé řady důvodů vhodnější a účinnější⁴.

Přijetí právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob bude poměrně komplikované, neboť před přijetím tohoto řešení bude nutné se vypořádat s celou řadou sporných otázek; jejich vyřešení by mělo předcházet přijetí koncepce budoucí právní úpravy. S přihlédnutím k existujícím sporným otázkám bude nutné postupovat obezřetně. Zavedení trestní odpovědnosti právnických osob se stane velmi výrazným zásahem do systému právního řádu České republiky. Při formulování zásad budoucí právní úpravy je nutné vzít v úvahu, že musí být zachována jednot a českého právního řádu a že instituty, které se budou týkat trestní odpovědnosti právnických osob, musí být konzistentní s celou řadou institutů, jež jsou upraveny jak v právu veřejném, tak i soukromém.

Jedna ze sporných otázek, která se týká trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, je ochrana práv třetích osob, které se nepodílejí žádným způsobem na trestné činnosti, ale jsou v určitém právním vztahu spojeny s právnickou osobou. Jedním z důvodů proti přijetí trestněprávní úpravy postihující právnické osoby je ta skutečnost, že i nevinné třetí osoby by mohly být sankcemi proti právnickým osobám postiženy, tedy takové osoby, které nemají s deliktem nic společného⁵.

Sankce za spáchaný trestný čin právnickou osobou by neměla zasahovat do práv třetích osob, pokud to není, s ohledem na výrazný společenský zájem, nezbytně nutné, a neměla by narušovat nezbytnou právní jistotu osob, které se nepodílejí žádným způsobem na páčání trestné činnosti právnické osoby v případě, že nabyly tyto osoby práva v dobré víře.

Český právní řád v různých mimotrestních normách chrání dobrou víru nabyvatele určitých majetkových hodnot a nelze, s přihlédnutím k této poskytované právní ochraně, jednotlivé instituty soukromého práva negovat přijetím zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, který by se nevypořádal s ochranou práv nabytých v dobré víře.

Přijetím trestní odpovědnosti právnických osob může být zasahováno do ústavně garantovaného práva, které je zaručeno čl. 11 Listiny základních práv a svobod publikované pod č. 2/1993 Sb., jenž je součástí ústavního pořádku České republiky (dále jen „Listiny“). Podle tohoto čl. má každý právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Ve smyslu čl. 39 Listiny stanoví jen zákon, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchaní uložit. Státní moc lze uplatňovat jen v případech a mezích stanovených zákonem a způsobem, jenž stanoví zákon (čl. 2 odst. 2 Listiny). Ve smyslu čl. 4 odst. 4 Listiny, při

³ Viz. sněmovní tisk 45 ze 35. schůze konané dne 2.11.2004.

⁴ Musil, J., Prášková, H., Faldyna, F., Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda, Trestní právo 3/2001, s. 11.

⁵ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Základy trestní odpovědnosti, podstatně přepracované a doplněné vydání, Nakladatelství Orac, 2003, s. 258-260.

používání ustanovení o mezích základních práv a svobod, musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Omezení přitom nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro která byla stanovena⁶. V čl. 39 Listiny jsou uvedeny podmínky, na které zde ústavodárce váže omezení základního ústavního práva vlastnit majetek. Zákonodárce musí každé z případných omezení tohoto vlastnického práva jako ústavně garantovaného práva podřídit stanoveným ústavním předpokladům, tj. je-li to v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, ochranu veřejného pořádku, předcházení trestným činům. V odst. 4 čl. 4 Listiny je uvedeno obecné interpretační pravidlo o nutnosti šetřit podstatu a smysl základních práv a svobod, které se nejčastěji projevuje prostřednictvím uplatnění významného principu proporcionality v případě kolize základních práv; řešení spočívá v hledání spravedlivé rovnováhy mezi nimi tak, aby přes upřednostnění v dané věci jednoho z nich žádné nebylo omezeno nad únosnou mírou⁷.

Shora uvedené skutečnosti tvoří nepochybně ústavněprávní limity, ze kterých je nutné vycházet při formulování koncepce trestní odpovědnosti právnických osob. Jednotlivé fyzické osoby mající ústavně garantované právo vlastnit majetek, nemohou být postiženy v řízení, které není vedeno proti nim, anebo v řízení, kde nejsou zajišťována jejich práva umožňující jim realizovat ochranu svých práv v jiném procesním postavení; toto postavení by jim mělo zajišťovat možnost, aby se k věci vztahující se k zásahu do jejich práv, vyjádřila tato osoba s možností být přítomna při veřejném projednání věci s právem činit návrhy, nahlížet do spisů a podávat proti rozhodnutím, které se dotýkají jejich práv, opravné prostředky. Jedině takovýto postup může zaručovat právní jistotu, která v tomto případě vyjadřuje, že třetí osoba nebude postižena sankcí, jestliže neporušila žádný právní předpis⁸. Jakákoliv právní úprava musí šetřit ochranu nabytých práv⁹.

Sankcionování právnických osob při přijetí jejich trestní odpovědnosti by s sebou neslo jednu zvláštnost, která spočívá v tom, že sankce by mohla dopadat na jednotlivé osoby, ze kterých se tato právnická osoba skládá, když tyto osoby nemusí mít vůbec žádný vztah k trestné činnosti této právnické osoby. Velice často by se jednalo u kapitálových společností o minoritního akcionáře akciové společnosti a o menšinového společníka ve společnosti s ručením omezeným. V některých případech by však dopadala sankce i na majoritního akcionáře či společníka, pokud např. po páchání trestné činnosti, za kterou bude uložena právnické osobě sankce, dojde k nabytí majority v akciové společnosti, nebo ve společnosti s ručením omezeným, aniž by o skutečnosti vztahující se k páchání trestné činnosti měla tato osoba jako nabyvatel práv jakoukoliv povědomost.

Existuje celá řada i jiných osob, na které by dopadla nepochybně trestněprávní sankce uložená právnické osobě. Kromě akcionářů a společníků by se jednalo o věřitele právnické osoby nebo smluvního partnera, který má vůči právnické osobě práva a povinnosti, jejichž obsah bude výrazným způsobem narušen uloženou sankcí. Nepochybně uložená sankce bude v mnohých případech důvodem pro to, že se dostane právnická osoba do úpadku a bude nucena řešit uspořádání majetkových vztahů způsobem, který předpokládá zákon č. 182/2006 Sb. o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Dotčen sankcí právnické osobě

⁶ Klíma, K. a kol., Komentář k Ústavě a Listině, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 623 a násl.

⁷ Klíma, K. a kol., Komentář k Ústavě a Listině, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 626-627.

⁸ Knapp, V., Teorie práva, C.H.BECK, 1995, s. 205 a násl.

⁹ Gerloch, A., Teorie práva, 2. rozšířené vydání, Dobrá Voda, 2001. s. 251.

nepochybně může být poškozený trestným činem, neboť realizace jeho práva na náhradu škody může být výrazným způsobem ohrožena; rovněž mohou být dotčeni sankcí i zaměstnanci právnické osoby, když uložení sankce může být v řadě případů důvodem pro to, že právnická osoba nebude plnit své pracovněprávní povinnosti k zaměstnancům předpokládané zákoníkem práce, tj. zákonem č. 262/2006 Sb.

Z těchto uváděných případů je zřejmé, že případný zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim musí v co největší míře chránit práva třetích osob nabytá v dobré víře a případně upravovat postup, který za možnosti aktivní součinnosti třetích osob bude zasahovat do jejich práva na ochranu jejich majetku, když vlastnictví je nutné považovat za součást této ochrany majetku.

I když v současné době neumožňují v České republice právní předpisy trestní odpovědnost právnických osob, lze i za současné právní úpravy v trestním zákoně uložit právnické osobě trestněprávní sankci, a to za podmínek, které jsou definovány u možnosti uložení ochranného opatření spočívajícího v zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty podle § 73 odst. 1 písm. c) a d) trestního zákona, tj. zákona č. 140/1961 Sb. v platném znění. V trestním řízení má garantovaná takováto právnická osoba procesní práva zúčastněné osoby upravená v § 42 trestního řádu. Lze dovodit, že minimálně takovýto katalog procesních práv musí být poskytnut třetím osobám v případě trestní odpovědnosti právnických osob v trestním řízení vedeném proti nim za předpokladu, že třetím osobám bude způsobena újma na právech nebo majetku v důsledku trestněprávní sankce, která bude ukládána v trestním řízení vedeném proti právnické osobě.

Z průběhu rozpravy o vládním návrhu o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim v Poslanecké sněmovně¹⁰ je zřejmé, že vládní návrh zákona byl zamítnut v prvním čtení z toho důvodu, že předložený návrh měl celou řadu sporných nevyřešených problémů, mezi nimiž byla také skutečnost týkající se nevyřešených vztahů k třetím osobám.

S tímto lze naprosto souhlasit a je nutné se při formulování další koncepce zákonné úpravy zaměřit mj. také na ochranu práv třetích osob.

V obecné části zákona o trestní odpovědnosti právnických osob by mělo být stanoveno obecné pravidlo, že při určování druhu sankce a jeho výměry a také při ukládání ochranných opatření by měl soud přihlížet k tomu, aby:

1. trestní postih postihoval pouze právnickou osobu, jenž spáchala trestný čin, a aby se ukládaná sankce nedotýkala práv třetích osob, která byla nabyta v dobré víře. V tomto směru bych navrhol provázat platnou právní úpravu uvedenou v § 446 zákona č. 513/1991 Sb. obchodního zákoníku v platném znění a § 13 odst. 1, 2 zákona č. 592/1992 Sb. zákona o cenných papírech v platném znění s možností uložit trestněprávní sankci právnické osobě pouze tehdy, pokud nabyvatel vlastnického práva k věcem nebo jiným majetkovým hodnotám věděl nebo vědět měl a mohl, že převodce získal vlastnictví k věcem nebo jiným majetkovým hodnotám v souvislosti s trestnou činností, jež se dopouštěly právnické osoby prostřednictvím osob, které jednaly jejím jménem, v jejím zájmu nebo na úkor či v zájmu jiného.

¹⁰ www.juristic.cz - sněmovní tisk 745 z jednání 37. schůze Poslanecké sněmovny dne 2.11.2004.

2. postihoval právnickou osobu tak, aby byl zabezpečený co nejmenší dopad na zaměstnance právnické osoby, věřitele právnické osoby a jiné osoby mající práva k právnickým osobám.
3. se nedotýkal práv osob, která jsou zajištěna zástavním právem, zajišťovacím převodem práv, práv z věcných břemen a jiných práv s podobným obsahem, pokud nabyvatel těchto práv nevěděl a vědět nemohl, že tato byla nabyta v souvislosti s trestnou činností, jíž se dopouštěly právnické osoby prostřednictvím osob jednajících jejím jménem, v jejím zájmu nebo na úkor či v zájmu jiného.
4. v případě prohlášení insolvence na majetek právnické osoby v souvislosti s uloženou trestněprávní sankcí jako dlužníka byla uspokojována práva věřitelů způsobem upraveným insolvenčním zákonem za předpokladu, že při nabytí práv věřitelů tento věřitel nevěděl a vědět nemohl, že tato byla nabyta v souvislosti s trestnou činností, jež se dopouštěly právnické osoby prostřednictvím osob jednajících jejím jménem, v jejím zájmu nebo na úkor či v zájmu jiného.
5. nebyla ukládána taková sankce, která by znemožnila nebo výrazným způsobem snížila právo poškozeného na úhradu škody způsobené trestným činem právnickou osobou.

Ze shora uvedených návrhů je tedy zřejmé, že by měly být v obecné části zákona o trestní odpovědnosti právnických osob vyjádřeny zásady, které by při ukládání jednotlivých sankcí chránily nabytá práva třetích osob v dobré víře.

Literatura:

- Dědič, J. a kol., Obchodní zákoník, komentář, díl IV, Praha, Nakladatelství POLYGON, 2002.
- Důvodová zpráva k návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim k vládnímu návrhu zákona předložený Poslanecké sněmovně ze dne 21.7.2004.
- Eliáš, K. a kol., Obchodní zákoník, Praktické poznámkové vydání s výběrem z judikatury od roku 1990, 4. přepracované a rozšířené vydání podle stavu k 1.8.2004, Linde Praha, 2004.
- Gerloch, A., Teorie práva, 2. rozšířené vydání, Dobrá Voda, 2001.
- Jelínek, J., Trestní odpovědnost právnických osob, Linde Praha, 2007.
- Klíma, K. a kol., Komentář k Ústavě a Listině, Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005.
- Knapp, V., Teorie práva, C.H.BECK, 1995.
- Musil, J., Prášková, H., Faldyna, F., Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda, Trestní právo 3/2001.
- Pipek, J., Bartošíková, M., Vztah obchodněprávní a trestněprávní odpovědnosti aktuálních orgánů a členů statutárních orgánů, Právní praxe v podnikání, 1999.

- Sněmovní tisk 45 ze 35. schůze konané dne 2.11.2004.
- Sněmovní tisk 745 z jednání Poslanecké sněmovny dne 2.11.2004.
- Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Základy trestní odpovědnosti, podstatně přepracované a doplněné vydání, Nakladatelství Orac, 2003.
- Šámal, P., Púry, F., Sotolář, A., Štenglová, I., Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice, Praha, C.H.Beck, 2001.
- Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol., Obchodní zákoník, komentář, 6. vydání 2001, Praha, C.H.BECK, 2001.
- Teryngel, J., K trestní odpovědnosti právnických osob a osob za ně jednajících, Trestní právo 1996, č. 1.
- Vantuch, P., K návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, Trestní právo 2003, č. 10.
- Zelenka, J. a kol., Insolvenční zákon, Poznámkové vydání s důvodovou zprávou a nařízením Rady ES 1346/2000, Praha, Linde Praha, 2007.
- <http://nalus.usoud.cz>.
- www.aspi.cz.
- www.epravo.cz.
- www.judikatura.cz.
- www.justice.cz.
- www.juristic.cz.
- www.nsoud.cz.

Kontaktní údaje na autora – email:

kocina@akplzen.cz